

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Дідуха Тараса Григоровича
на тему «Становище Римо-Католицької
та Греко-Католицької церков в УРСР у 1953–1964 рр.
(на прикладі Львівської, Дрогобицької, Станіславської
і Тернопільської областей)»

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Для сучасної вітчизняної історіографії нині вже не викликає сумніву, що релігія й церква на всіх етапах історичного розвитку України відігравали надзвичайно важливу роль у житті українського народу, виконуючи функції духовної інституції, зорієнтованої на виховання особистості та суспільства на християнсько-моральних цінностях. Важливим у цьому плані є дослідження становища Римо-Католицької та Греко-Католицької церков в західних областях УРСР у 1953–1964 рр.

Актуальність дисертаційного дослідження важливе тим, що в сучасній українській історіографії відсутні глибокі наукові дослідження становища Римо-Католицької та Греко-Католицької церков в досліджуваній період, а також зумовлена високою релігійністю українців, відданості національно-релігійним традиціям, які вони не полишали в період різних політичних режимів. Тому вибір теми дисертації є цілком обґрунтованим, доцільним і актуальним. Дослідження цієї проблеми є ще одним кроком у поверненні історичної правди.

Наукова новизна дисертації очевидна, адже вона увібрала в себе різноманітні бачення, наукові оцінки та концепції, опирається на доволі солідну джерельну базу. Тарас Дідух провів велику роботу щодо збору архівних документів, численної кількості різноманітних джерел та спогадів очевидців подій.

На основі детального аналізу архівних матеріалів, значна кількість яких уперше введена до наукового вжитку, досліджено становище РКЦ та ГКЦ в УРСР упродовж окресленого часу на прикладі вказаних областей, які в радянський період опинилися перед складними викликами тоталітарної держави, що дало змогу розкрити механізми впровадження політичних рішень,

скерованих на знищення або максимальну локалізацію цих релігійних інституцій в соціальних, політичних та економічних обставинах часу.

Вступна частина роботи відповідає вимогам, які ставляться до дисертаційних досліджень. Наукова проблема, мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі сформульовані чітко та логічно. Автор дисертаційного дослідження, спираючись на широку джерельну базу, насамперед на неопубліковані архівні матеріали, періодичні видання, мемуарну літературу та історичні дослідження з даної проблеми комплексно дослідив становище РКЦ та ГКЦ в УРСР упродовж окресленого часу на прикладі західних областей України. Це дало змогу розкрити механізми впровадження політичних рішень тоталітарними радянськими органами, скерованих на знищення або максимальну локалізацію цих релігійних інституцій в соціальних, політичних та економічних обставинах часу.

У дисертаційній роботі чітко вмотивовано мету і завдання дослідження. Задля досягнення задекларованої мети здобувач досить вдало вирішив низку науково-дослідницьких завдань.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що здобувач пропонує своє бачення на основі великого масиву використаних джерел та документів, критичного аналізу дотичних до проблеми наукових праць, словесних, зображальних, речових і поведінкових джерел.

Напрацювання Тараса Дідуха пройшли апробацію. Основні положення дисертації викладено у 25 наукових публікаціях, із них 11 – у фахових виданнях України, 1 – в іноземному виданні, (з них 5 – включені до переліку міжнародних наукометричних баз даних), 13 – у збірниках наукових праць та матеріалах науково-практичних конференцій.

Дисертаційна робота виконана в рамках науково-дослідної теми кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства «Релігія і Церква в Україні у контексті світових і суспільних трансформацій» (державний реєстраційний номер 0117U002181) та кафедри Історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки

України» (державний реєстраційний номер 0111U009915) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Не викликає заперечень структура дисертаційного дослідження. Робота має чітку, добре продуману структуру, яка обумовлена предметом, метою та завданнями наукового дослідження. Дисертація побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається з анотації, переліку умовних скорочень і позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (345 позицій), додатків (9 позицій). Загальний обсяг дисертації становить – 326 сторінок, з них основного тексту – 187.

Оригінальність дослідження засвідчує широка репрезентативна джерелознавча база. Т.Дідух досить вдало систематизував огляд джерельної бази, показав знання сучасних наукових розвідок з теми дисертації. Основу джерельної бази дослідження становлять неопубліковані матеріали й документи державних центральних та обласних архівів України (Києва, Львова, Тернополя, Івано-Франківська), архіву Інституту історії церкви (далі – АІЦ) (м. Львів), державних та наукових бібліотек України, які дисертант умовно поділив на чотири групи: перша – неопубліковані архівні джерела центральних і обласних державних архівів України і АІЦ (м. Львів); друга – опубліковані збірники документів і матеріалів, хрестоматії; третя – спомины сучасників; четверта – радянська періодика.

Дисертантом вперше запропоновано авторську періодизацію партійно-державної політики щодо римо-католицьких і греко-католицьких громад у період лібералізації (1953–1958 рр.), що характеризує спрямованість їх діяльності у зазначений відрізок часу; здійснено комплексний аналіз становища та діяльності РКЦ і ГКЦ у Дрогобицькій області в порівнянні з Львівською, Станіславською і Тернопільською областями; з'ясовано особливості співпраці ієрархів Дрогобицько–Самбірської єпархії РПЦ Михайла Мельника (25 лютого 1946 р. – 9 жовтня 1955 р.), Антонія Пельвецького (19 жовтня 1955 р. – 27 вересня 1956 р.), Григорія Закаляка (27 вересня 1956 р. – 21 травня 1959 р.) з обласними уповноваженими РСРПЦ у процесі опрацювання «возз'єднаних» громад та духовенства; доповнено тезу, що масштабний адміністративний тиск

та посилення атеїстичної пропаганди з боку держави на римо-католицькі громади у 1959–1964 рр. призвів до послаблення впливу римо-католицького духовенства на віруючих та значних матеріальних втрат у досліджуваних областях.

Розділи дисертації відображають основні завдання наукової роботи. Тут визначено історіографічні, джерелознавчі та теоретико-методологічні засади дослідження, проаналізовано політику радянської влади щодо Римо-Католицької та Греко-Католицької церков в період лібералізації у 1953–1958 рр., досліджено діяльність Римо-Католицької та Греко-Католицької конфесії в умовах антирелігійної політики радянської влади у 1958–1964 рр.

В історіографічному аналізі дисертаційного дослідження автором охарактеризовано історичні праці, які безпосередньо або опосередковано стосуються досліджуваної теми. Тарас Дідух з метою детального аналізу поділив історіографію досліджуваної теми на чотири групи. Перша група – праці радянських науковців. Друга – дослідження представників української діаспори. Третя – праці зарубіжних вчених. Четверта – публікації сучасних українських дослідників. Глибокий аналіз історіографії дав можливість Тарасу Дідуху зробити висновок, що накопичені на сьогодні розвідки про окремі аспекти діяльності РКЦ та ГКЦ в 50-х, першій половині 60-х років ХХ століття в західних областях України мають здебільшого локальний та науково-популярний і публіцистичний характер, вони не структуровані системно й не розкривають проблеми комплексно. Це дало підстави дисертанту стверджувати про необхідність комплексного узагальнення, всебічного і неупередженого вивчення особливості діяльності РКЦ і ГКЦ в УРСР.

Поставленій меті дослідження відповідає вибрана дисертантом наукова методологія. Складність проблеми полягала в тому, що поставлені завдання дослідження вимагали специфічного способу осмислення та реалізації фактологічної та концептуальної складових. Дисертантом вірно сформульовані теоретико-методологічні засади дисертації, які впливають із сукупності наукових принципів та методів пізнання, зумовлених тенденцією наукових пошуків у сучасній українській історіографії.

Характеризуючи політику радянської влади щодо РКЦ та ГКЦ в період лібералізації у 1953–1958 рр. у другому розділі дисертаційного дослідження дисертант зазначає, що причиною переслідування католицьких конфесій у Західній Україні була їх виразна національна скерованість, підтримка національної самоідентифікації українців і етнічних поляків, які протистояли політиці радянської й русифікації громадян на нових приєднаних територіях.

Важливий у розкритті становища Римо-Католицької і Греко-Католицької конфесії в умовах антирелігійної кампанії у 1958–1964 рр. є третій розділ у якому досліджено особливості антирелігійної політики радянської влади, обмеження функціонування РКЦ і переслідування ГКЦ. Визначено особливості антирелігійної політики радянської влади щодо РКЦ і ГКЦ упродовж 1958–1964 рр. До розгортання антирелігійної кампанії радянське партійне керівництво спонукало прагнення побудувати комуністичне суспільство в СРСР, у якому відповідно до панівної ідеології не залишалося місця для релігії. Під час антирелігійної кампанії влада значну увагу скеровувала на обмеження та поступове скорочення економічної бази, на яку спиралися церкви. В дисертаційній роботі проаналізовано особливості антирелігійної політики радянської влади щодо РКЦ і ГКЦ упродовж 1958–1964 рр. У цей час проводилася масштабна антирелігійна кампанія з боку радянського партійного керівництва проти всіх релігійних об'єднань та інституцій, яка супроводжувалася численними порушеннями права громадян на свободу совісті й віросповідання.

Т.Дідух на основі великої кількості джерел розкрив механізми обмеження функціонування і переслідування римо-католицьких та греко-католицьких громад. Зокрема дисертант зазначає, що ставлення радянської влади до РКЦ у досліджуваний період формувалося у контексті протистояння між СРСР і Святим Престолом. У сфері міжнародної політики інтереси цих суб'єктів також не мали точок дотику. Тому РКЦ розглядалася радянським керівництвом як політична сила, яка протистоїть СРСР у питаннях внутрішньої і міжнародної політики. Курс ЦК КПРС на побудову комуністичного суспільства вплинув негативним чином на становище римо-католицьких громад. Позитивним в

роботі є використання статистичної інформації та порівняльного методу, що поглиблює розуміння антирелігійної політики радянської влади в досліджуваний період.

Дисертант на основі використаних джерел, робить ґрунтовний аналіз особливостей релігійної політики вищого керівництва радянської влади, яка порушувала права людей на свободу віросповідань та особисте життя. Ця політика була продовженням терору та репресій проти мирного цивільного населення. Аналіз тексту дисертаційного дослідження свідчить про те, що дисертант Дідух Тарас Григорович повністю виконав поставлені у дисертаційному дослідженні завдання. Висновки, зроблені автором, відповідають задекларованим в дисертаційній роботі завданням, розкривають найважливіші наукові та практичні результати дисертаційного дослідження.

Доповнюють дисертаційне дослідження додатки, які конкретизують викладені в роботі факти та події, дають просторове доповнення організаційних структур Римо-Католицької та Греко-Католицької церков.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з історії України. Проаналізований матеріал та сформовані висновки можуть слугувати інформаційною основою для створення цілісної картини суспільного та політичного життя жителів західних областей УРСР в досліджуваний дисертантом період. Зібраний матеріал і висновки можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, підручників, лекційних занять у вищих навчальних закладах, на уроках історії та християнської етики у школах. Матеріали дисертаційної роботи можуть застосовуватися органами державної влади, науково-освітніми установами, релігійним організаціями та зацікавленими особами.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, висловлюю окремі зауваження:

1. Автором зроблений глибокий аналіз історіографії. В той же час бажано ширше показати сучасні дослідження польської історіографії про становище РКЦ в західних областях України у післявоєнні роки та описи католицьких костелів досліджуваного дисертантом регіону України.

2. Враховуючи той факт, що у сучасній історіографії майже відсутні дослідження про повсякденне життя релігійних громад РКЦ та ГКЦ в 50-ті–60-ті роки ХХ століття на території західних областей України, тому в роботі бажано було б ширше показати особливості релігійного життя віруючих в умовах підпілля та обмеженого доступу до святинь.

3. Бажано більш детально розкрити причини радикалізації антирелігійної політики органів радянської влади після 1958 року. Доцільним було б у підсумковому параграфі в загальних рисах охарактеризувати які зміни відбулися в релігійній політиці радянської влади щодо РКЦ та ГКЦ після 1964 року.

4. На стор. 110 дисертант пише: «У цей період з території західних областей України до Польщі евакуйовано 140 костелів, 13 чоловічих та 24 жіночих монастирів, 19 каплиць ». Не ясно, що саме було евакуйовано: приміщення, церковний інвентар, чи щось інше.

5. Було б доречним зробити порівняння релігійної політики радянської влади до РКЦ та ГКЦ з ставленням до РПЦ.

6. Враховуючи те, що список використаних джерел дисертант подає в кінці кожного розділу, тому бажано було б структуризувати загальний список літератури.

Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальний позитивний висновок щодо виконаної праці.

Автореферат дисертації відповідає вимогам як за структурою, так і оформленням. Зміст автореферату ідентичний з текстом дисертації та повністю відображає структуру роботи. Висновки дисертаційного дослідження відповідають меті та завданням, поставлених на початку роботи.

Результати дослідження у сукупності вирішують важливу наукову проблему, поставлену її автором. Висновки, сформульовані у дисертації, є новими для вітчизняної історичної науки, аргументовані і достовірні, викладені у авторефераті та дисертації автора та в опублікованих ним працях.

Дисертація оформлена у відповідності з встановленими вимогами. Зазначене вище дає підстави вважати, що дисертаційна робота Дідух Тараса

Григоровича на тему «Становище Римо-Католицької та Греко-Католицької церков в УРСР у 1953–1964 рр. (на прикладі Львівської, Дрогобицької, Станіславської і Тернопільської областей)», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України є оригінальним і комплексним дослідженням, яке цілком розкриває вагому наукову проблему, відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ №656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 27.07.2016), які ставляться до дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01. – історія України.

Офіційний опонент -
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України і
методики викладання історії
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

І.В. Пилипів

ПІДПИС І.В. Пилипів ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266

20 ____ р.

